

ԿՐՕՆԱ-ԲԱՐՈՅՍԿԱՆ ՀՍՐՅՆԲ

55

ԿՐՕՆԻ
Ա.ԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՓՐՕՖ. Լ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ «ՄԷԼԱՄԷԹ»

ԴԱՆԻԷԼ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1929

2

L-44

1-44

ԿՐՕՆԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կրօնի կարեւոր ուրիշ հարց մը, որ մեզ կը հետաքրքրէ և պէտք է որ ուսումնասիրուի, անոր ազդեցութիւնն է: Հարցը լուսարանելէ առաջ սապէս կրնանք ներկայացնել զայն:

Երիտասարդ մը երբ զինուորագրուելով զինուորական տարազ հագնի, այլևս կը թողու տուն, բարեկամ և անձնական գործ կամ զբաղում, ու ամբողջովին կը մտնէ ուրիշի մը հրամանին տակ: Կը պառկի ու կ'ելլէ, կ'ուտէ ու կը խմէ իր գերազասին հրամանով: Մէկ խօսքով, ամբողջ իր կեանքը վճռապէս կ'ենթարկուի անոր հրամանին: Նմանապէս անկախ երկրի մը ժողովուրդն ստիպուած է անպայման հնազանդիլ իր կառավարութեան մէն մի օրէնքին: Ամէն բանէ վեր, բարձր և անվիճելի է այն: Բացարձակ կառավարութեան մը գոյութիւնը պահպանելու համար հիմնական պայման է այս: Ինչպէս զինուորական կազմակերպութիւններու մէջ կտրուկ ազդեցութեան տէր գերազասութիւն մը և բացարձակ վարչութեան մէջ ալ բացարձակ ազդեցութիւն ներկայացնող օրէնք մը կայ, կրօնի մէջ ալ արդեօք նոյնպիսի բացարձակ ազդեցութեան տէր պետ մը կամ կրօնական ամբողջ կեանքը կառավարող բացարձակ օրէնք մը կա՞յ թէ չկայ, հարկ է թէ ոչ: Այսինքն կրօնը մեր անձը արտաքին ազդեցութեան մը գերի՞ կ'ընէ, թէ ոչ՝ մեր անձնական ազատութեան կը նպաստէ: Ահա այս է մեր ուսումնասիրութեան առարկան:

Մարդիկ ի վաղուց անտի արտաքին ազդեցութեան մը ենթակայ եղած են իրենց կեանքի ամէն պարա-

73385-10

1135-84

զաներուն մէջ : Քաղաքակրթութեան պատմութիւնը կը սորվեցնէ թէ մարդիկ իրենց թափառաշրջիկ կեանքի օրերէն ի վեր միշտ ընդհանուր հրամանատարի մը հպատակած և բացարձակ ու անկախ վարչութեամբ կառավարուած են : Վանական և ճոյն իսկ դպրոցական կազմակերպութիւններու մէջ մարդիկ բռնապետական վարչութիւն ի գործ դրած են ու կրօնաւորներ և ուսուցիչներ բացարձակ վարչութեան կողմնակից եղած են : Ընտանեկան կեանքի մէջ անգամ, որ մարդկային կեանքի ամէնէն նուիրական մէկ դրուագն է , բռնապետական դրութիւն տիրապետած է , և այրերու ու կիներու , ծնողաց ու զաւակներու փոխադարձ յարաբերութիւնները հրամայողի և հպատակողի սկզբունքով կանոնաւորուած են : Գեռ աւելի զարմանալին կայ : Մարդկային կեանքի մէջ հպատակողներ հրամայողներու չափ կողմնակից եղած են բռնապետական այս դրութեան : Այսպէս այս դրութիւնը ժամանակի հռչովմամբ երկու կողմերուն ալ այնքան բնական դարձած է որ շատեր անոր փոփոխումը կամ բարեփոխումը ընկերային կեանքի քայքայում համարած են : Մարդոց կրօնական կեանքը զերծ չեղաւ այդ հակումէն : Մարդիկ իրենց կրօնական կեանքին մէջ ալ այս կամ այն կերպով արտաքին բացարձակ ազդեցութեան մը տակ ապրած ու մեծ բարիք համարած են զայն՝ խորհրդաւոր բացարձակութիւն մը վերագրելով անոր : Հապա մեքենաբար անոր կանոններուն ու պատուէրներուն հնազանդիլը մեծ երջանկութիւն : Աստուծոյ , մարգարէի , ներշնչեալ գիրքերու , կրօնաւորներու , ևն . վերաբերեալ կրօնային ամէն համոզումներ ընդհանրապէս ասոր վրայ հիմնուած են : Այսպէս եղած է բոլոր մարդոց հաւատքը : Ինչպէս կեանքի ուրիշ մարդերու մէջ , նոյնպէս կրօնի մէջ շատ բնական թուած է ար-

տաքին ազդեցութեան մը հպատակիլ , և շատ անգամ յարմար դատուած չէ ամենափոքր հարցում մը իսկ ընել անոր բացարձակ իրաւասութեան նկատմամբ :

Սակայն պատմութիւնը ցոյց կու տայ թէ , ո՛րքան զարգացած է մարդկային միտքը , նոյնքան սրբազան հպատակ ընտրած են մարդիկ անձնական ազատութիւնը և ջանացած են ամէն մարդի մէջ արտաքին ազդեցութեան դէմ մաքառիլ և անոր իշխանութենէն ազատիլ : Արդարեւ քաղաքակրթութեան պատմութիւնն է յարատեւ այն պայքարին զոր մարդիկ մղեցին բռնի իշխանութենէ ազատելու և անձնական ազատութիւն ստանալու համար , նաեւ այն յալթանակներուն զոր շահեցան այդ ուղղութեամբ : Արդէն վերջին դարերու յատուկ ուսումնական ու գիտական վերազարթնումը , որ մեծ յեղաշրջում յառաջ բերաւ մտաւորական աշխարհի մէջ , հիմնովին հակառակ էր գիտական հետազոտութիւններու մէջ արտաքին բացարձակ ազդեցութեան մը հպատակելու դրութեան և կը մերժէր զայն : Անկէ ի վեր գիտական ամէն ուսումնասիրութիւններ ազատ քննութեան ու մտածման հիմի վրայ դրուած են և այդ եղանակով մեծ յառաջդիմութիւն կատարուած է : Այսօր անձնական ազատութիւն ու արտաքին ազդեցութեան մերժում լոկ ուսման և գիտութեան մարդին մէջ սահմանափակուած չեն , հապա մարդկային ամբողջ կեանքի ընկերային , քաղաքական և այլ ամէն մարդերու մէջ տարածուած են : Բնականաբար կրօնն ալ բացառութիւն մը չէ եղած : Մարդկային անձնաւորութիւնն անտարակոյս առանձին միութիւն է : Մարդ չկրնար կարգ մը գործերու և խորհուրդներու մէջ կատարելապէս ազատ ապրիլ , ուրիշ գործերու և խորհուրդներու մէջ ալ իբր բացարձակ գերի : Արդեօ՞ք , ինչո՞ւ , ի՞նչպէս հարցումները զորս

պատշաճապէս կ'ընէ անոնց մէկ կարգին համար, մի-
ւնոյն համարձակութեամբ պիտի ընէ միւս կարգին ալ
համար:

Արդարեւ, երբ արտաքին ազդեցութեան շնորհիւ
իբր բացարձակ ճշմարտութիւն ընդունուող ծանօթ գի-
տական շատ տեսութիւններ ու ընկերային սկզբունք-
ներ վերիվայր շրջեցան գիտական հետազօտութիւննե-
րու բերմամբ, խոհուն անձեր սկսան բնականաբար
հարցումներ ընել նաեւ արտաքին ազդեցութեան յե-
նած և բացարձակ ճշմարտութիւն համարուող կրօնա-
յին հաւատքներու վրայ ու ներքուստ տարակուսիլ
կրօնային ճշմարտութիւններու մասին: Կրօնի մէջ ար-
տաքին ազդեցութեան պէտք տեսնող շատեր անձկու-
թեան մատնուելով փորձեցին ուժգնապէս իրենց հա-
մոզումները պաշտպանել և կրօնական դաւանանքի վե-
րաբերեալ ամենափոքր տարակոյսն իսկ հաւատուորա-
ցութիւն անուանել: Արտաքին ու բացարձակ ազդե-
ցութենէ զերծ մնալ ուղղներն ալ միւսներուն այդ
խստութեան ի տես ջղայնանալով իրենց տարակոյսներն
այնչափ յառաջ տարին որ յանդգնեցան կրօնն անիմաստ
ոչնչաբանութիւն համարիլ: Այսօր, ինչպէս ընկերային
կեանքի ամէն խաւի մէջ, նոյնպէս կրօնային շրջանակի
մէջ, մեծ կարեւորութիւն ստացած է այս խնդիրը և
մարդիկ կ'ստիպուին սա երկու դիրքերէն մին կամ միւսը
բռնել: Կա՛մ կը պնդեն թէ կրօնի մէջ արտաքին ազ-
դեցութիւն կայ և կրօնը միայն բացարձակ ազդեցու-
թեամբ կը մնայ: Կա՛մ կրօնի մէջ ալ արտաքին ազ-
դեցութիւն չեն ընդունիր, ինչպէս չեն ընդունիր խոր-
հուրդի շատ մարդերու մէջ և կը պնդեն թէ կրօնը ո-
չինչ է: Ուրիշ խօսքով, մարդիկ կ'ստիպուին կա՛մ ար-
տաքին ազդեցութիւն ընդունիլ ու կրօն ունենալ, կա՛մ
արտաքին ազդեցութիւն ուրանալ ու անկրօն ըլլալ:

Այս կէտին շուրջ կը դառնայ հարցը: Ի՞նչպէս կրնաք
յուծել այս կնճիռը եւ ուղիղ դիրք բռնել կրօնի հան-
դէպ:

Ամէն բանի մէջ միջոցը նպատակին համեմատ
կ'ընարուի: Եթէ կ'ուզենք մէկուն ջուրի բնական յատ-
կութիւններն ու քիմիական բաղադրութիւնը սորվե-
ցնել, ջուրի վրայ տեղեկութիւն կու տանք և կը յանձ-
նարարենք բնագիտական ու տարրաբանական գիրքերու
մէջ ջուրի վրայ գրուածներն ալ կարդալ: Այսպէս մար-
դը բաւական ծանօթութիւն կ'ստանայ ջուրի վրայ:
Սակայն լողալ սորվիլ ուզողի մը համար գործնական
օգտակարութիւն մը չունին այն գիրքերը որ լողալու
վրայ տեսական ծանօթութիւն կը պարունակեն: Այդ-
պիսի մէկուն բուն պէտքն է ոչ այնքան տեսական ծա-
նօթութիւն որքան ջուրը մտնել, ջուրի հետ կուռիլ և
զտնել թէ ջուրի վրայ կենալու համար ո՛րն է ուղիղ
դիրքը: Լողալ սորվիլ կարելի է ոչ թէ ջուրի վրայ
տեղեկութիւն ստանալով, այլ ջուրի հանդէպ ուղիղ
դիրք բռնելով: Ուստի սորվելու համար անձնական
փորձառութենէ ուրիշ միջոց չկայ: Այսպէս է կրօնի
մէջ ալ: Երբ կ'ուսումնասիրուի թէ կրօնի մէջ արտա-
քին ազդեցութիւն կա՛յ, և եթէ կայ, այդ ազդեցու-
թիւնն ի՛նչ է կրօնասէր կամ հաւատացեալ ըլլալու
տեսակետով, կարեւոր կէտն է ստուգել թէ ի՛նչ կ'ու-
զենք բւել կրօնով կամ կրօնասիրութեամբ, կամ ի՛նչ
է մեր նպատակը: Եթէ կրօնով արտաքին ծիսակատա-
րութիւն, խորհուրդներու գրութիւն կամ զաւանական
հանգանակ կ'իմացուի, և հաւատաւորութեամբ ալ ար-
տաքին ձէտերը տառապէս գործադրել, մասնաւոր վար-
ժութեամբ մը դիւթական խորհուրդներու հաղորդուիլ
և զաւանական հանգանակը բառ առ բառ ընդունիլ,
տրամաբանօրէն հարկ կ'ըլլայ որ արտաքին ձէտերը կէտ

առ կէտ որոշող ընդհանուր կանոնադիր մը գտնուի, խորհուրդները մշակող կրօնաւորներու դասակարգ մը, և հաւատոյ հանդանակը ճշտող հաւատալիքներու ցուցակ մը, և բնականաբար ալ ասոնք զօրութիւն ստանան բացարձակ ազդեցութենէ մը:

Կրօնական կազմակերպութիւններ առ հասարակ այս գաղափարով ու նպատակով հիմնուած են: Անոր համար արտաքին բացարձակ ազդեցութեան պէտք կը ծագի: Եթէ կրօնական թելադրութիւններ այսպիսի հիմերու վրայ չդրուէին, այլ Արարիչ Աստուծոյ, մեր ընկեր արարածներուն և ամբողջ կեանքի հանդէպ ուղիղ դիրքի մը վրայ, և կրօնի ալ նպատակ ընդունուէր կատարեալ համաձայնութիւն ու ճշմարիտ խաղաղութիւն մարդոց ու իրենց Արարչին, մարդոց ու իրենց ընկերներուն և մանաւանդ իրենց հոգիներուն միջեւ, կրօնի ազդեցութեան հարցն ալ բնականաբար ուրիշ բնութիւն կ'ստանար:

Արդարեւ եթէ կրօնով այնպէս հասկցուի թէ մարդ իր անձին տեղ զԱստուած դնելու է, ուրիշներու հետ իր յարաբերութիւններուն մէջ անձնասիրութեան տեղ անձնուրացութիւն և թշնամութեան տեղ սէր, այսինքն թէ մարդկային հոգիին դիրքն ամբողջովին փոխուելու է կեանքի հանդէպ, կրօնի մէջ տիրապետող ազդեցութիւնը ոչ միայն անօգուտ կ'ըլլայ, այլ և վնասակարէ Գանդի այդ իմաստով կրօն մը մտային տեղեկութեան մաս չկազմեր, այլ կեանքի հանդէպ մարդկային նոր հայեցակէտ մը, նոր դիրք մը, որ յայտնի է թէ չստացուիր արտաքին ազդեցութեան մը ստիպումով: Այդ դիրքը լոկ անձնական փորձ, մարդկային հոգիի անձնական փորձառութիւն է և տեղի կ'ունենայ բուն մարդուն տեսնելուն ու հասկնալուն, հոգիով ու սրտով փոփոխուելուն շնորհիւ: Վասն զի պէտք է որ ճշմար-

տութիւնը հոգիին ազդէ, մարդը նոր լուսով տեսնէ կեանքը և նոր դիրք մը բռնէ կեանքի հանդէպ: Ճշմարիտ կրօնի կամ հաւատքի տիրանալու միակ միջոցն է ներքին այս տեսութիւնը, ըմբռնումը և անձնական այս փորձառութիւնը: Երբ մարդ հոգեւորապէս ազդուած չէ, կրնայ կարգ մը բաներու յարիլ ու հաւատալ ուրիշներու խօսքին կամ ժամանակի ընթացքի մէջ ընդունուած աւանդութեան հետեւելով: Սակայն այս կերպով հաւատացեալ չըլլար ան, այլ մոլեռանդ: Մոլեռանդութիւնն ալ տեսակ մը գերութիւն է: Իսկ կրօնն իր ճշմարիտ իմաստով մարդկային անձնաւորութեան ժամանումն է իր փառքին, մարդկային հոգիին նորագումն է, այսինքն մարդուն ազատագրումը կատարեալ իմաստով: Եւ այս փառաւոր դիրքը չկրնար հաշտ ըլլալ մոլեռանդութեան հետ: Յորչափ կրօնն այսպէս ըմբռնուի, այսինքն արտաքին ազդեցութիւն մը ցուցուի և պահանջուի անոր հպատակիլ, անձնական կատարելագործման արգելք կ'ըլլայ, վասն զի արտաքին ազդեցութիւն մը ցոյց տալ եւ պահանջել որ մարդիկ անպայման հպատակին անոր՝ պիտի նշանակէ բռնութեան ենթարկել մարդկային անձնականութիւնը զոր կատարելագործել կ'ուզէ կրօնը: Մարդկային անձը ամէն պարագայի մէջ կը կատարելագործուի մտքի ազատումով և սրտի ու հոգիի ներգործումով: Եւ կրօնը կրնայ միայն այս կերպն ընդունիլ: Արտաքին ազդեցութեան դրութիւնը կրնայ մարդիկը պարզամիտ ընել, բայց չկրնար հաւատացեալ ընել: Հաւատալ կարելի է միմիայն անձնական համոզումով:

Այս տեսակէտով կրնանք գեղարուեստի նմանցնել կրօնը: Շատ մարդիկ նշանաւոր նկարչի մը, զոր օրինակ՝ Ռաֆայէլի, հոյակապ մէկ նկարը կը դիտեն, կամ ակնաւոր երգահանի մը, զոր օրինակ՝ Պէթովէնի,

ընտիր մէկ նուագը կը լսեն ու հիացումով կը դրուա-
տեն: Սակայն ոչ թէ վասն զի գեղագիտական իրական
վայելք մը կ'ուսնենան իրենց հոգիներուն մէջ, այլ
վասն զի այնպէս կը լսեն ուրիշներէ և կ'ուզեն վերին
աստիճան զգածուած երեւիլ: Այս նոյն բանը կը պա-
տահի կրօնի նկատմամբ ալ: Շատ մարդիկ տաք ևւ յուզ-
եալ վիճաբանութեամբ կրօն կը պաշտպանեն: Սակայն
ոչ թէ վասն զի կրօնն իր ճշմարիտ իմաստով կ'ըմբռնեն
և կեանքի հանդէպ իրենց սրտին մէջ կատարեալ ներ-
դաշնակութիւն ու հոգիին մէջ ճշմարիտ խաղաղութիւն
ունին, այլ վասն զի իրենց ծնողներէն ու կրօնուսույց-
ներէն այդպէս կը լսեն ու կը սորվին: Այս ալ անտա-
րակոյս չկրնար ճշմարիտ կրօն ու հաւատք ըլլալ: Ար-
դէն ստիպում կարելի չէ Ռաֆայէլի նշանաւոր մէկ
նկարը ծագրանկարէ մը, Պէթովէնի ընտիր մէկ նուագն
ալ Պոնտիփական սրնգանուագէ մը գերադաս համարիլ
տալու համար: Վէճի ալ տեղի չկայ: Մէկն անձամբ
տեսնելու և հասկնալու է, հողւոյն մէջ գեղեցիկ վայելք
մը զգալու է, որ կարենայ իսկապէս գնահատել նկարին
պատուականութիւնը: Այս ալ ամբողջովին անձնական
փորձառութիւն ու ներքին վայելք է: Կարելի չէ ու-
րիշի բռնի ընդունիլ տալ և, եթէ այդպէս ընդունիլ
տրուի, կեղծաւորութիւն կ'ըլլայ: Նմանապէս կրօնի
մէջ: Ուղիղ չէ կրօնն ուրիշի մը ներկայացնել ազդե-
ցութեան մը բացարձակութեան յենլով և պահանջել
որ ընդունուի այն: Եթէ պահանջուի, հետեւանքը կեղ-
ծիք և մոլեռանդութիւն կ'ըլլայ: Վասն զի կրօնն անձ-
նական փորձառութիւն և հոգեւոր խնդիր է: Մարդ
միայն անձնական փորձառութեամբ և ներքին իմացո-
ղութեամբ կրնայ տիրանալ անոր: Ճշմարիտ կրօն ու
ճշմարիտ հաւատք ունենալու ուրիշ միջոց չկայ:

Այս տեսակէտով կրօնի յենակէտը բնածին այն կա-

րողութիւնն է, որով մարդ կը տեսնէ ու կ'ըմբռնէ ճշ-
մարտութիւնը: Ուրեմն, ի՛նչ մարդի մէջ ալ ըլլայ, մարդն
արտաքին ազդեցութեան մը տիրապետութեան տակ պա-
հել չլստահիլ է բնական ու ազնուական այն կարողու-
թեան, որ անոր ամենամեծ հարստութիւնը և անոր կա-
տարելագործման ամենաբարձր միջոցն է: Ահա ասոր
համար ամէնէն ուղիղ դիրքն է մարդուն ճշմարտատես
կարողութեան վստահիլ և ճշմարտութիւնն անոր ներ-
կայացնել: Արդէն այս սկզբունքով չէ՞ որ կրթութեան
նպատակն է մեզ վարժեցնել որ ճշմարտութիւնն ըմ-
բռնենք: Ապա թէ ոչ՞ եթէ դպրոցի ուսուցիչ մը բա-
ցարձակ ազդեցութեան ապաւինելով, «Այս ճշմարտու-
թիւն է, վասն զի ես կ'ըսեմ, պէտք է ընդունիք,»
ըսէ և աշակերտները չվարժեցնէ ճշմարտութիւն խու-
զարկել անձամբ, իր ըսածը չհասկցող, այլ լոկ թու-
թախօրէն կրկնող մարդիկ կը հասցնէ, ամուլ միտքեր
կը շատցնէ, բայց ոչ՞ ճշմարտութիւն խուզարկելու հա-
մար հարկաւոր առոյգ հանձարներ և ստեղծագործող ի-
մացականութիւններ: Այսպէս է նաև կրօնի մէջ: Մար-
դուն հոգին իրաւունք ու ճշմարտութիւն ըմբռնելու
կարողութիւն ունի: Կրօնի կոչումն է ճշմարիտ մարդ-
կութիւն ձեռք բերել և մարդը բարձր կեանքի հասցնել:
Ուստի արտաքին ազդեցութեան ճնշումով ու բերանա-
ցի կրկնումներով կրօն չուսուցուիր, կոյր մոլեռանդներ
միայն կը հասցուին: Կրօնը մարդկային կամքն ազատ
թողլով ու միայն հոգիին խօսելով կրնայ իր նպատա-
կին հասնիլ: Մարդիկ հաւատքի չեն բերուիր ճնշումով:

Եթէ այս հայեցակէտէն նայուի կրօնի, այն ատեն
ամբողջովին կը փոխուի կրօնի մէջ Սբ. Գիրքին ալ, մար-
դարէնեբու և առաքեալներուն ալ, դիրքը: Այն ժամանակ
Սբ. Գիրքը չըլլար բացարձակ վճիռ մը զոր կարգալ
ու կրկնել ստիպուինք՝ առանց սեւէ հարցման ու տա-

րակուսի հնազանդելով անոր հրամայականներուն ու արգելականներուն, այլ հոգեւոր լոյս մը՝ զոր կ'ընդունին մեր բարձր զգացումները: Մարգարէներն ու առաքեալները հպարտ կեցուածքով մը մեր վերեւ կենալով չեն հրամայեր մեզի և կոյր խոնարհութիւն ու հպատակութիւն չեն պահանջեր, այլ մեզի պէս կեանքի փորձանքներու և չարիքներու ենթակայ ըլլալով հանդերձ սրբութիւն ու հաւատարմութիւն պահպանած, հետեւապէս կեանքի պայքարին մէջ մեզի եղբայր ու առաջնորդ ըլլալու արժանի, անկեղծ բարեկամներու դիրքը կ'առնեն: Եւ այս չնուազեցներ Սբ. Գրոց կամ մարգարէներու և առաքեալներու արժէքը: Ընդհակառակն, կը դնէ զանոնք մեր անձնականութեան արժանավայել բարձր դիրքի մը մէջ: Կրօնական մեր կեանքին հանդէպ զանոնք իրենց բուն դիրքին վրայ կը դնէ և մեզի համար աւելի արժ. քէաւոր կը դարձնէ: Արդարեւ Սբ. Գիրքը բացարձակ օրինադիրք ընտրելով մեր գործերն անոր ոչ թէ հոգւոյն, այլ տառին համաձայնեցնելը մեր պատասխանատուութիւնը կը վերցնէ մեր վրայէն ու կը բեռնաւորէ անոր վրայ, և այսպէս արտաքուստ կը հանգստացնէ մեր խիղճը շատ բաներուն կատմամբ զորս անարդար պիտի համարէր: Սակայն իրականապէս կը ժանգոտէ մեր հոգին, կը պզտիկցնէ մեր անձնաւորութիւնը, վասն զի հաւատաւորութիւնը հոգեւոր կատարելութիւն կը նշանակէ և մեր արարքներուն ու ընթացքին համար անձնական պատասխանատուութիւն զգալով միայն հնարաւոր է:

Դարձեալ, այս տեսակէտով բոլորովին կը փոխուի մեր գաղափարը այն դիրքին վրայ զոր Աստուած ունի կրօնի մէջ: Աստուած աշխարհս բռնի ուժով իր հրամաններուն հպատակեցնող ինքնակալ մը չէ, այլ ամէն բարեաց ու սիրոյ աղբիւր ամենասուրբ էակ մը՝ ան-

պատասխանատու տէր մը չէ, այլ բոլոր արարածոց բարեսէր ու գորովալից Հայրը: Այսպէս մեր հնազանդութիւնն ու յարգանքը կը բխի ոչ թէ սա երկիւղէն թէ Աստուածային բարկութեան ու պատժի պիտի ենթարկուինք մեր անհնազանդութեան պատճառով, այլ մեր սրտին ու խղճին սա համոզումէն թէ մեր ճշմարիտ երջանկութիւնն ու մարդկային անձնականութիւնը անոր հետ հաշտ ու ներդաշնակ ըլլալով պիտի կատարելագործուին: Մարգն ի բնէ Աստուծոյ նմանութիւն ունի: Ասոր համար Աստուած մեզի կը խօսի խրատելով ու համոզելով, ոչ թէ մեքենական օրէնքով, ինչպէս կ'ընէ անկենդան արարածներուն: Մեզի հանդէպ անոր դիրքը անվիճելի հրամաններու հլու հնազանդութիւն պահանջող բռնակալ հրամանատարի մը դիրքը չէ, այլ սիրալիւր Հօր մը պէս մեզ սիրողի մը դիրքը: Արդարեւ Աստուած մեզմէ կոյր հնազանդութիւն չպահանջեր, այլ բարեկամութիւն, գերութիւն չպահանջեր, այլ սըրտագին սէր: ԶԱստուած այսպէս ընդունելով ու անոր հետ մտերմական յարաբերութիւն հաստատելով, այսինքն հաւատաւոր ըլլալով, մեր մարդկային անձնաւորութիւնը ոչ միայն չխանգարուիր, այլ և կը բարձրանայ մեր հոգեւորութիւնը և կը կատարելագործուի մեր անձնական ազատութիւնը: Աստուծոյ հետ մեր յարաբերութիւններուն մէջ ամէն բանէ աւելի պէտք եղածն անկեղծութիւն է, վասն զի ճշմարիտ բարեկամութեան առաջին պայմանը սրտի անկեղծութիւն է, և Աստուած անկէ ուրիշ բան չպահանջեր մեզմէ: Հոգեւոր մեր կեանքին մէջ անոր ազդեցութիւնը բռնապետական ազդեցութիւն չէ, այլ սրտի ազդեցութիւն, և արդէն հնար չէ տարբեր կերպով հոգեւոր կեանք մշակել:

Այս հաշուով Յիսուսի կեանքը, իբրև կրօնասոյցի կեանք, արժանի է ամէն ուսումնասիրութեան: Ի-

բօք, այն ժամանակի Սբ. Գիրքը—այսինքն Հնգամատեան, Սաղմոսագիրք և Մարգարէական գիրքեր — հասկընալու և մեկնելու մասին մեծ տարբերութիւն կար Յիսուսի և Հրեայ վարդապետներու միջև: Հրեայ վարդապետնէր ուշադրութեամբ կը կարդային ու կը կըրկնէին Մովսիսական օրէնքները և ամէն բառի ու նոյն իսկ տառի վրայ երկար մեկնութիւն կու տային: Սակայն չէին հասկնար անոր ներքին իմաստը, ոգին: Մոլեռանդօրէն կը ծանրանային անոր պատուէրներուն կէտ առ կէտ գործադրութեան վրայ, բայց չէին ըմբռներ անոնց իրական միտքը: Կրօնական ծէսեր ու արարողութիւններ արտաքուստ կը կատարէին, բայց անոնց հոգեւոր հիմերուն կարեւորութիւն չէին տար: Ուստի արտաքուստ վերջին ծայր հաւատաւոր ու մոլեռանդ եղան, իսկ ներքուստ անմաքուր ու անձնասէր: Արտաքուստ Աստուծոյ ծառայեցին, իսկ իրապէս իրենց կիրքերուն գերի եղան: Օրինական տասանորդ տուին, նկարագրով ազահ ու ընչասէր եղան: Որովհետև Աստուածային օրէնքը կեանքի և կենցաղի արտաքին ազդեցութիւն կը համարէին, համոզուեցան թէ ամէն գործ անոր տառին համաձայնեցնելով լիովին կը կատարէին իրենց հոգեւոր պարտականութիւնը: Այս համոզումը կամ հաւատքը սաստիկ հպարտացուց ու կեղծաւոր գարծուց զանոնք: Հրեայ վարդապետներ և կրօնաւորացիներ ծայրայեղ մոլեռանդութեան գերի եղան: Անոնց կեանքին մէջ անկեղծութեան հետք իսկ չ'մնաց: Հաւատքէ հեռացան բառին ամբողջ նշանակութեամբ: Յիսուս ընդհակառակն յարգանքով կ'ուսումնասիրէր Մովսիսական օրէնքը: Բայց ամբողջովին տարբեր տեսակէտով կ'ըմբռնէր: Ինք կարեւորութիւն կու տար ու կը հպատակէր Հնգամատեանի ոչ թէ բառերուն ու տառերուն, այլ ներքին իմաստին, պատուէրներու և

հրամաններու ոչ թէ բառերուն, այլ բուն ոգիին, ծէսերու և արարողութիւններու ոչ թէ արտաքին գործադրութեան ու անոնց կատարման ձևին, այլ հոգեւոր սկզբունքներուն:

Զոր օրինակ, մինչ Հրեաները ակոյալի տեղ ակոյայ, աչքի տեղ աչք պահանջելու, այսինքն նման պատիժ տալու օրէնքը բառական իմաստով կ'առնէին և կրօնի ճշմարտութեան անփոյթ գանուելով երկարօրէն կը վիճէին ու կը հակաճառէին թէ օրէնքին տրամադրութիւնն ի՛նչ պիտի ըլլայ նկատմամբ այն անձին որ ուրիշի մը ակօան կը կոտորէ և ինք ակոյայ չունի, Յիսուս կը բացատրէր թէ բոլոր այդ պատուէրներուն բուն իմաստն է մարդոց մէջ վրիժառութեան ոգին չափաւորել ու մանաւանդ ամբողջովին ջնջել:

Հրեայ ուսուցիչներ Հնգամատեանի Մի սպաններ հրամանին տառապէս հնազանդելով սպանութիւնը բացարձակապէս ապօրէն կը համարէին: Սակայն Հրեազամատեանի այդ վճռին ամենեւին անհամաձայն չէին գտներ իրենց ընկերներուն հանդէս թշնամական ոգի սնուցանել: Իսկ Յիսուս այդ հրամանն իր բուն իմաստով հասկնալով ապօրինաւոր կը հռչակէր ոչ միայն սպաննել, այլ և եղբայրներու դէմ գէշ խօսիլ և քէն ու սխ կրել:

Դարձեալ, Հրեաներ Հնգամատեանի պատուէրին հնազանդելով երզում չէին ընել եհովայի անունը տալով: Բայց չէին վարաներ երզում ընել երկիրքի անունով, երկրի անունով և իրենց գլխուն վրայ: Ամէն օր իրենց առօրեայ գործերուն մէջ ի դուր իսկ սուտ երզում կ'ընէին և բնաւ չէին խորհեր թէ պատուէրի և օրէնքի դէմ կը գործեն: Իսկ Յիսուս յայտնեց թէ բնաւ օրինաւոր չէ երզում ընել և թէ խօսքը պէտք է միշտ ըլլայ, այսն այս և ոչը ոչ: Անոնք Հրէական օրէնքին

համաձայն կ'աղօթէին, պահք կը բռնէին, ողորմութիւն կու տային և ասոր համար կը հպարտանային ալ: Իսկ Յիսուս պատուիրեց անկեղծութեամբ աղօթել և տուրքի մէջ այնպէս խոնարհ ըլլալ որ ձախը տեղեկութիւն չունենայ աջին ըրածէն: Վերջապէս Հրեայ ուսուցիչներ օրէնքի մեկնութեան ու գործադրութեան մէջ տատի և բառի ուշադիր էին մոլեռանդօրէն, իսկ Յիսուս իրական իմաստի և ոգիի: Յիսուսի համար Հրեա-գամատեանն արտաքին իր պատուէրներով ու հրամաններով տառապէս ու ձեւապէս գործադրելի օրինադիրք մը չէր, այլ ուղեցոյց մը՝ որու հոգեւոր ու իրական իմաստը պէտք էր հասկնալ ու յարգել սրտով ու խղճով:

Յիսուսի և Հրեայ վարդապետներու միջեւ գտնուող մէկ տարբերութիւնն ալ կրօնի ուսուցման մէջ էր: Հրեայ վարդապետներ կը կարծէին թէ օրէնքի նրբութիւններու եւ խրթնութիւններու հմուտ ըլլալով հաւատքի բարձրագոյն աստիճանին հասած էին և կրօն ուսուցանելու պահուն կ'ըսէին ժողովրդին, «Կրօնական հարցեր ձեր հասողութեան սահմանէն վեր բարձր բաներ են, դուք չէք կարող զանոնք ըմբռնել, միայն մենք կրնանք ու գիտենք: Ուստի մեր խօսքերը նոյնութեամբ ընդունեցէք:» Այս դիրքը բռնելով բացարձակ հնազանդութիւն կը պահանջէին: Իսկ Յիսուս միտքէն իսկ չանցուց այսպիսի դիրք բռնել: Մարդոց խիղճերուն խօսեցաւ, և մոլեռանդութենէ ու կեղծաւորութենէ ըտրորովին հեռու՝ անոնց լուրջ ու անկեղծ խորհրդածութիւնը պահանջեց: Կ'արժէ յիշել թէ Յիսուս իր խօսքերն ընդունիլ տալու համար պէտք իսկ չտեսաւ իշխանաբար յայտարարելու, «Ես մարգարէ եմ, Աստուծոյ առաքեալը, ծանուցուած Մեսիան, ուստի հաւատացէք խօսքերուս:» Այլ բնական ու անկեղծ ոճով մարդոց յայտնեց ճշմարտութիւնները և յորդորեց ու յանձնա-

բարեց մաքուր խղճով կշռել ու դատել իր խօսքերը: Դարձեալ, Յիսուս մարդկութիւնը գրաւելու համար պերճախօս լեզու և յանկուցիչ ոճ չգործածեց: Քանզի գիտէր թէ պերճախօսութիւնը կրնայ մարդիկ հրապուրել, սակայն չկրնար խիղճերու մէջ էական փոփոխութիւն յառաջ բերել կեանքի նկատմամբ: Ինք մարդոց հոգիներուն դիմեց պարզ ու մտերմական խօսքերով: Իրաւ, կրնար իր հրապարակային պաշտօնն սկսելու պահուն երկնից վրայ արտասովոր նշան կամ գերբնական հրաշք մը ցոյց տալ ու իր սուրբ պաշտօնը ծանուցանել: Բայց չըրաւ: Ընդհակառակն, մերժողական պատասխան տուաւ անոնց որ իրեն հաւատալու համար արտասովոր նշան մը ուզեցին: Արտասովոր նշանը կրնար անոնց հիացում պատճառել, բայց չէր կրնար մարդոց մէջ բարեացակամութիւն ու ներուզամտութիւն հաստատել: Յիսուս չուզեց իր շուրջ ժողովուրդ ժողվել գերբնական միջոցներով, այլ մարդոց խիղճը փոխել և գթոյ ու սիրոյ նոր կեանք մը տալ անոնց: Ասոր միակ միջոցն էր խիղճերու կոշրնել: Յիսուս հրաշք գործեց մարդոց սէր և գութ ցոյց տալու և զանոնք նոյն զգացումով տոգորելու համար իրենց գործառնութիւններուն մէջ: Ասոր համար ինք արտաքին ազդեցութեան օրինակ չեղաւ մարդոց:

Ինք ամէնէն աւելի գործածեց «Աստուծոյ թագաւորութիւն» ասացուածը և կ'ըսէր թէ եկաւ Աստուծոյ թագաւորութիւնը քարոզել: Այս չէր նշանակեր յանձնարարել որ մարդիկ նոր օրէնքներու և պատուիրաններու հպտակելով երկնային աշխարհ մը փոխադրուին ու ամէն հոգէ և մտատանջութենէ զերծ ուրախ կեանք մը վարեն, այլ՝ կեանքի գործառնութիւններու մէջ զԱստուած ճանչնան, այս աշխարհն Աստուծոյ տունն համարին, ամբողջ մարդկութիւնն Աստուածային նոյն

սիրոյն առարկայ զաւակներու հաւաքոյթ մը նկատեն և այդ հայեցակէտով ապրին: Աստուծոյ թագաւորութեան նշանակութիւնը սա էր որ մարդիկ դարձեալ հին աշխարհի մէջ ապրին, բայց կեանքի մասին նոր հայեցակէտ մը ունենան, դարձեալ իրենց դրացիներուն հետ ըլլան, բայց իրարու հետ զգուանքով չյարաբերին, այլ անկեղծ բարեկամի ու եղբօր ոգիով շարժին, կեանքի նեղութիւններու և տառապանքներու ենթակայ մնան, բայց փոխանակ յուսահատութեան մասնուելու՝ յաղթանակի նոր պատենութիւն գտնեն բարոյական պայքարին համար, վերջապէս իրենց յարաբերութիւններուն մէջ մնան, բայց իբր նոր մարդիկ ապրին: Բնականաբար հնար չէր մարդիկ այս բարձր չուկէտին հասցնել բռնութեամբ ու զգուանքով, կամ Աստուածաբան բարկութեան սպառնալիքով, հմայիչ պերճախօսութեամբ, այն է՝ արտաքին ազդեցութեան զօրութեամբ: Այլ հարկ էր մարդկութիւնն անկեղծօրէն սիրել, անոր համար անձնազոհ ըլլալ, և նոր կեանք մը ցոյց տալով գրաւել զայն սիրով ու գթով: Ահա այդ եղաւ Յիսուսի միջոցն ու զօրութիւնը: Անոր ազդեցութիւնը գերբնական զօրութեան մը իշխանական զօրութիւնը չէր, այլ աննենց ու մտերիմ բարեկամի մը վսեմ ազդեցութիւնը. բռնի ազդեցութիւն չէր, այլ՝ սրտի:

Կը տեսնուի թէ Յիսուս այս տեսակէտով ալ շատ կարեւոր դիրք կը գրաւէ կրօնի ուսուցման մէջ: Ինք զօրութիւն ունենալով հանդերձ բռնի ոյժէ զգուշանալով, մարդոց վրայ դիւրաւ իշխանական ազդեցութիւն բանեցնել կարող ըլլալով հանդերձ բացարձակապէս չբանեցնելով, ի՞նչ հիանալի օրինակ եղաւ մեզի՞ միշտ և ամէն պարագայի մէջ մարդոց սրտին ու խղճին միայն դիմելով: Ահա հոս կը կայանայ անոր զարմանալի ազդեցութիւնը կրօնի պատմութեան մէջ: Իրօք ուրիշ

ի՞նչ ազդեցութիւն կրնայ գտնուիլ կրօնի մէջ մնայուն ու արդիւնաւոր ըլլալու պայմանով: Յանկուցիչ ոճ ու պերճախօսութիւն կրնան օր մը նսեմանալ աւելի պարզ ոճով ու լեզուով, օրէնքներ ու հաւատալիքներ կրնան ժամանակի ընթացքին մէջ գերազանցուիլ նորերով ու լաւագոյններով, հրաշքներու ազդեցութիւնը կրնայ նսեմանալ ու մինչեւ իսկ խափանիլ աւելի ապշեցուցիչ գիւտերով: Սակայն ճշմարտութեան ու արդարութեան, սիրոյ ու ողորմութեան ազդեցութիւնը միշտ կը մնայ: Ասոր համար ասկէ աւելի արդիւնաւոր ազդեցութիւն չկրնար ըլլալ կրօնի մէջ: Եթէ կրօնի նպատակն է անյոյաներն ու բախտացնել, ինկածները խրախուսել, յուսահատներու կեանքի յոյս ներշնչել, կեանքի բեռի տակ ճնշուողներու հանդիստ աւել, չարութեան գերիներն ազատել, հարստահարողները բարի և անիրաւները անձուէր ընել, ատելութեամբ ու թշնամութեամբ բորբոքածները սիրով ու խոնարհութեամբ սոզորել, մէկ խօսքով՝ մարդը ճշմարիտ մարդ ընել և այս աշխարհը նոր աշխարհի մը վերածել, ճշմարտութեան ու անկեղծութեան, խոնարհութեան ու սիրոյ ազդեցութենէն ուրիշ ազդեցութիւն չկրնար ըլլալ կրօնի մէջ:

Այս տեսակէտով ուղիղ դիրքն է ոչ թէ կրօնն հաւատքի հանգանակ համարիլ և կոյրզկոյրայն անոր պատուէրներուն հետեւիլ, կամ արտաքին ազդեցութիւն ու բռնի գերութիւն համարիլ ու անոր հակառակիլ, այլ նկատելով թէ կրօնը կեանքի հանդէպ է՝ աննենց միաքով և անկեղծ խղճով, անոր հիմերը: Տարակոյս չկայ թէ մարդկարմատական յատկութիւնը ճշմարտասիրի հանդէպ ուղիղ դիրքն ալ անկեղծ ճշմարտ է: Եմանապէս հաւատաւորութեան բ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0025983

1135-84

հակութիւնն է ճշմարտութիւն սիրել և ճշմարտութիւնն
ընդունիլ կեանքի համար: Այս սկզբունքով անձնակա-
նութեան ու արժանապատուութեան հակառակ բան մը
չկայ հաւատաւորութեան մէջ: Կատարեալ մարդկու-
թիւնն է այս: Ուստի ամէն մարդ կրնայ հաւատաւոր
ըլլալ:

55

55

2013

